

χουν σ' όλα του τὰ δράματα, ἡ τέχνη ὅμως τῆς σκη-
νῆς μόνο στὰ τελευταῖα ὑφάνεται σὲ σφοδρὸ πρα-
ματικὰ δύναμη. Ἔτσι βλέπουμε πῶς στὸ θέατρο δὲν
εἶναι μόνο τὸ ταλέντο ποὺ φτιάχνει τὸ συγγραφεὶα,
καὶ δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐμπνευση γιὰ νὰ γίνῃ ἕνα δράμα,
ἀλλὰ χρειάζεται καὶ κάτι ἄλλο, ἡ ἐπιστήμη. Γιατὶ
ἡ δραματικὴ τέχνη σ' ἕνα ἔργο, εἶναι ἡ ἐπιστήμη
ποὺ σοφὰ καὶ τεχνικὰ ξέρεῖ νὰ βροῖσῃ μεσ' τὸν ἀπε-
ραντο κάμπο τῆς ἐμπνευσης, τὸ κατάλληλο μονο-
πάτι ποὺ θὰ περάσουν οἱ ἥρωές του. Γιὰ τοῦτο καὶ
πολλοὶ κατηγοροῦσαν τὸ θέατρο πῶς ἐμποδίζει τάχα
τὸν κλῆσμο τοῦ πνεύματος, σ' αὐτὸ ὅμως ὑποτά-
χτησαν οἱ Σοφοκλεῖδες κ' οἱ Αἰσχύλοι κ' ἔγραψαν
τ' ἀθάνατα ἔργα τους, ὥστε ἐμεῖς νὰ μὴν ἔχουμε τὸ
δικαίωμα νὰ ἐπαναστατήσουμε. Ὁ Σαίξπηρ εἶταν
ἕνας τέτοιος ἐπαναστάτης κ' ἔφησε ἀκράτητη τὴν
ἐμπνευσὴ του περιφρονώντας σὲ πολλὰ του ἔργα κά-
θε ἰδέα σκηναϊκῆς τέχνης· μὰ ποιὸς ἀπ' τοὺς μέλλον-
τες συγγραφεῖς θὰ σταθῇ τόσο μεγάλος τόσο θεῖος
ὡς ἐκεῖνος;

Τὸ συμπέρασμα μου εἶναι πῶς θὰ περάσουν πολ-
λὰ χρόνια πρὶν δοῦμε δραματικὸ ἔργο τέλειο στὴν
Ἑλλάδα καὶ τὴν ἰδέα μου αὐτὴ βασίζω σ' ἐπὶ οἱ
παλιοὶ λογοτέχνες μας ποὺ ἔχουν ἴσως ἕλη τὴν ἐμ-
πνευση δὲν ἔχουν πιά τὴν ὄρεξιν ἢ τὸν καιρὸ νὰ πα-
ρακολουθήσουν τὴ θεατρικὴ ἐπιστήμη. Οἱ ἄλλοι πάλι
οἱ νέοι ποὺ ἄρχισαν νὰ παρακολουθοῦν τὸ θέατρο,
θὰ γράψουν ἀρκετὰ μέτρια πρᾶματα ἀκόμη γιὰ ν'
ἀποχτήσουν τὴν ἐκλεχτὴ ἐμπνευση καὶ τὴν πρεπού-
μενη μάθηση τῆς σκηναϊκῆς. Ἐξὸν πιά ἂν ἔχουμε τὴν
εὐτυχία ν' ἀποχτήσουμε ἐμπνευσμένο ποιητὴ ποὺ νὰ
ἔχῃ ἐμφυτὴ καὶ τὴν δραματικὴν τέχνην. Εἶναι ὅμως
τόσο σπάνιο ἡ ἱστορία τῆς φιλολογίας τουλάχιστο
αὐτὸ μᾶς λέει.

Ἡ Κριτικὴ ὅμως φέτο θορύβησε ἀρκετὰ γύρα
στὰ ἔργα ἑνὸς γνωστοῦ λογίου κ' ἑνὸς ἄλλου νέου
ποιητῆ ποὺ τώρα τελευταῖα παρουσιάστηκε με πρω-
τοτυπία ἀρκετὴ καὶ με κάποια δύναμη. Δὲν ἔχουμε
τίποτα νὰ ποῦμε γιὰ τὰ δράματα αὐτὰ, ποὺ πολὺ
πιθανὸ νὰ εἶχαν ὅλες τὶς ἀρετὲς κ' ὅλα τὰ προσόν-
τα ποὺ μᾶς ἀνάφεραν οἱ κριτὲς του. Ἐκεῖνο ποὺ θέ-
λουμε νὰ τονίσουμε (κ' ἔτσι γυρίζουμε στὸ θέμα μας)
εἶναι τὸ ἀμέθοδο, τὸ ἀσκοπο τῶν κριτικῶν ζυγῶν, ποὺ
μ' ὅσα κ' ἂν εἶπαν δὲν κατόρθωσαν καθόλου νὰ μᾶς
πεῖσουν γιὰ τὰ ζητήματα ποὺ ὑποστήριζαν. Αὐτὸ
βεβαίως δὲν ἔγινε οὔτε ἀπὸ κακὴ μας πίστη οὔτε ἀπὸ
παραξενιά, ἀλλ' ἀπλοῦστατα γιατί στὰ ὅσα διαβά-
σαμε πούθενά δὲν εἶδαμε κριτικὴν παρὰ μόνο περι-
γραφή τῆς ὑποκειμενικῆς γνώμης τοῦ ἀρθρογράφου.
Πούθενά δὲν εἶδαμε ἀνάλυση φιλολογικὴ τοῦ ἔργου
μ' ὅλα τὰ στοιχεῖα μὴς τέτοιας ἀνάλυσης παρὰ
μόνο περιγραφή σκέτη τῆς ὑπόθεσης. Πούθενά δὲ
βρήκαμε ἀνάλυση χαρακτήρων, ἐξέταση τῆς πλοκῆς,
παρατήρηση τοῦ θέματος κ' ἕνα σωρὸ πρᾶματα ποὺ
ὁ κριτικὸς ὀφείλει νὰ βλέπῃ, νὰ ἐξετάζῃ, νὰ ἀναλύῃ.

Γιὰ τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ γράφτηκε πῶς
εἶναι τέλειο ἀπὸ τὴν ἐποψὴ τῆς δραματικῆς τέχνης
καὶ πῶς εἶναι τὸ μόνο δράμα ποὺ παραστάθηκε. Γιὰ
τὸ δεύτερο πῶς εἶναι ἀριστοῦργημα, πῶς εἶναι μεγα-
λοφυΐα. Φυσικὰ ἕνας ἀναγνώστης ποὺ ξέρεῖ νὰ δια-
βάξῃ καὶ ποὺ νοιώθῃ τί διαβάξῃ, θὰ ζητήσῃ νὰ μά-
θῃ γιατί τὸ πρῶτο ἔργο εἶναι τέλειο ἀπὸ ἐποψὴ δρα-
ματικῆς τέχνης, καὶ τὸ δεύτερο ἀριστοῦργημα, κ'
ἂν αὐτὸ τὸ γιατί δὲν ἐβρῆ παρακάτω ταχτικὰ καὶ
φωτεινὰ δικιολογημένο, δὲ θὰ πειστῇ καθόλου γιὰ
ὅσα διάβασε, μ' ὅλες τὶς λυρικές διαθεβαίωσεις τοῦ
κριτικοῦ. Ἐκεῖνο ποὺ ζητᾷ ὁ μορφωμένος ἀναγνώ-

στης ἀπὸ τὴν κριτικὴ εἶναι ἡ ἐκθεσι τοῦ τρόπου ποὺ
σκέφτηκε μέσα του ὁ κοιτικὸς γιὰ νὰ φτάσῃ σ' ἕνα
συμπέρασμα. Ἡ μιὰ ἰδέα φέρνει τὴν ἄλλη κ' ἡ ἄ-
λυσίδα τῶν ἰδεῶν αὐτῶν καταλήγει σ' ἕνα πόρισμα·
τὸ πόρισμα αὐτὸ βγαίνει ὁ κριτικὸς ἀφοῦ ἐκθέσει
πρῶτα ὅλη τὴν σειρά τῶν ἰδεῶν του. Ἔτσι ἐκεῖνος
ποὺ τὸν διαβάξῃ, μπορεῖ ἐξαίρετα νὰ παρακολουθή-
σῃ ὡς ἀλγεβρικὴ ἐξίσωση δλόκληρη τὴν διανοητικὴν
δουλειὰ ποὺ ἔγινε μέσα στὸ κεφάλι τοῦ κριτικοῦ κ'
ἔπειτα νὰ παραδεχτῇ, ἂν θέλῃ, τὸ συμπέρασμα τοῦ
ἢ ὄχι. Ἀλλὰ πῶς; Ἄν θέλῃ νὰ τὸν ἀντικρούσῃ,
πρέπει πρῶτο νὰ ρίξῃ τὶς ἰδέες ποὺ τὸν ἔφεραν σὲ
μιὰ τελικὴ σκέψιν κ' ἔτσι ν' ἀποδείξῃ καὶ τὸ συμ-
πέρασμα ψεύτικο κ' ὄχι ἀμέσως ν' ἀρνηθῇ τὴν ἀ-
λήθεια τοῦ πορίσματος· χωρὶς ν' ἀγγίξῃ τὶς ἰδέες. Μὲ
τέτοιο τρόπο, με τὸν πόλεμο τῶν ἰδεῶν, γίνεται ἡ
συζήτηση κ' ἀπ' αὐτὴ βγαίνει ἡ ἀλήθεια. Στὸν τό-
πο μας ὅμως ἡ κριτικὴ εἶναι κ' αὐτὴ ἀνάποδη κα-
θὼς τόσα ἄλλα. Ἐρχετῆ: ὁ ἕνας καὶ μᾶς λέει: Τὸ
τάδε ἔργο εἶναι ἀριστοῦργημα. Βγαίνει ὁ ἄλλος κ'
ἀπαντᾷ: «Δὲν ξέρεις τί λές, τὸ ἔργο δὲν ἀξίζει τί-
ποτα» Μὰ γιατί εἶναι ἀριστοῦργημα ἢ γιατί δὲν ἀ-
ξίζει τίποτα, κανεὶς δὲν καταδέχεται νὰ μᾶς τὸ δι-
κιολογήσῃ. Ὑπάρχει ἄραγε καὶ τὸ ελάχιστο μόριον
κρίσης σὲ τέτοια κριτικὴ;

Θὰ εἶμουν ἀδικὸς ἂν κλείνοντας τὸ ἄρθρο μου
αὐτὸ δὲν ἀνάφερα καὶ δυὸ παρήγορες ἐξαιρέσεις μέσα
στὸ πλῆθος τῶν ἀκοιτικῶν κριτικῶν. Ἡ πρώτη φάνη-
κε στὸ «Σκρίπ» με ὑπογραφή Ρεβέκα. Ἡ Ρεβέκα
ξέρεῖ πολλὰ πρᾶματα, τῆς ἀρέσει καὶ νὰ συζητῇ,
καὶ ν' ἀποδείχνῃ. Ἔχει καὶ σωστὲς ἰδέες. Ἡ ἄλλη
φάνηκε στὸ «Νουμᾶ» με ὑπογραφή «Κριτικὸς τοῦ
Νουμᾶ». Ἡ κρίση του γιὰ τὸ «Γιὸ τοῦ Ἰσκιου»
εἶταν ἡ πιὸ μελετημένη, ἡ πιὸ φωτεινὴ κρίση ἀπ' ὅ-
σες δημοσιεύτηκαν. Ἡ ἰδέα μου λοιπὸν ποὺ παρα-
πάνου ἀνάφερα πῶς τὰ καλὰ ἔργα θὰ γεννήσουν τὴν
καλὴν κριτικὴ φαίνεται πῶς ἀρχίζει ν' ἀληθεύῃ. Οἱ
δυὸ αὐτὲς ἐξαιρέσεις μᾶς τὸ δείχνουν.

Λ. ΣΙΓΑΝΟΣ

ΘΑΜΕΝΗ ΑΓΑΠΗ (Ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κίμ. Μιχαηλίδη «Σὰ ζωὴ καὶ σὺν παραμυθί»).

ΑΚΤΗ

Κάτω ἀπὸ τέτοιον οὐρανὸ γιατί ἡ λύπη νὰ χωρῇ;
Τί ἔχεις, καὶ σὴν ματιά σου μέσα κυλοῦνε σκέψεις
θλιβερὲς καὶ φοβισμένους φεῖγον σὴς πονεμένης
σου ψυχῆς τὰ βάθη;

ΧΑΡΗΣ

Εἶναι γραφτό. Ἄθελα σὴν ἀγκαλιὰ τῆς λύπης
πέφτομε. Κουράζει αἰῶνια χαρὰ. Πόσες φορές νὰ
ξασποστάσῃ θέλῃ ἡ ψυχὴ σὲ μιὰ ζωοφυΐα ποὺ μα-
κρυνά μας φτερουγίζει, ποὺ ἄγγιξε στὸ πέταμά της
τὴ ζωὴ μας μιὰ στιγμὴ, καὶ ἡ τρελλὴ ἢ φαντασία
αἰῶνια τὴν ζητᾷ, παντοῦ, σὴν φύσιν, σὴν τέχνην
μέσα, μέσα σὺν ἔρωτα!

ΑΚΤΗ

Ὁ ἔρως δὲν ἀρκεῖ;

ΧΑΡΗΣ

Καὶ τί ἄλλο εἶναι ἡ ζωὴ; Ὅλα μὲ πάθος τ'
ἀγκαλιάζει, με ἀγάπη, με λαχτάρα. Αὐτὴ ἡ λύπη τί

ἄλλο εἶναι παρὰ ἀγάπη; Ἀγάπη ἀνέφικτη, τρελλή,
δνειρευμένη. Κάτι ποὺ πάντοτε ζητεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ
ὑστερα ἀπὸ χίλιες περιπλανήσεις γέρνει σὲ μιὰν ἀγ-
κάλη ἀπάνω καὶ πάντα ποθεῖ καὶ καίεται.

ΑΚΤΗ

Στοῦ ἔρωτος τὴ ζεστασιά ὅλα νὰ σβῖνουν ἢ λ-
πια. Ὅλα ἀπὸ φῶς νὰ πλημμυροῦνε. Τὴ ζωὴ
δνειρευθήκα χαρὰ παντοεινή. Νὰ σταματᾷ γιὰ μιὰ
στιγμὴ, καὶ πάλι πῶ τρελλὴ ν' ἀρχίζῃ καὶ πῶ εὐ-
τυχισμένη. Ἡ εὐτυχία εἶναι ἄστατη, ἄγνωστη στὰ
μάτια μας, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ φθάσουν ἐκεῖ ποὺ
φθάνουν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

ΧΑΡΗΣ

Μὲς μου, σ' ἔφερε ποτὲ τὸ βῆμα σου ἐμπρὸς σ'
ἐρημοκλήσι; Ἄσημο, ἐρημικὸ, μοναχικὸ, ποὺ
δὲν ἀκούει λειτουργία, οὔτε τὸ θυμιατὸ ταράσσει τὴ
γαλήνη του, οὔτε ποτὲ μυστήριον σκορπιὴν καμπάνα
γῆρω του, σὲ κάνει πονετικὰ νὰ σταματήσῃς, νὰ ξα-
ναπλίσῃς σὴν μοναξιὰ του μέσα σβῖσμένο ἕνα ὄνειρο,
τὸ ὄνειρο τὸ αἰῶνιο τῆς ζωῆς. Στὸν ἔρημον αὐτὸν
βωμὸ ἕνας ἄγιος ληστειόθηκε. Καὶ τὸ λιβάνι εὐώ-
διζε σὴν εὐδοκίαν τοῦ ἐμπρὸς, κ' ἐρχότανε ὁ πι-
στός, τὸ τάμα του νὰ γέρῃ με εὐλάβεια, με ἀγάπη.
Καὶ τώρα ἀκόμα, σὴν θλιβερῇ σὴν του θ' ἀκούσῃς
ἦχο θλιβερό... Καὶ σὴν ζωὴν μας μέσα, σὲ κάθε
ἀνθρώπου τὴ ζωὴν, εἶν' ἕνα ἐρημοκλήσι. Μιὰ φαί-
μοδιά, ποὺ μόλις τὴν ἀκούμε ὡς μιὰ φωνὴ ἀπό-
κοσμη, μᾶς συγκινεῖ, μαγεύει τὴν ψυχὴ. Θαμμένης
μας ἀγάπης τὸ τραγοῦδι... Χθὲς βράδυ τὸ σπῆθος
τῆς ἀγάπης μου με ροδοδάφνης ἄνθια ἐστόλισα. Ὁ-
λόγιομο τὸ φεγγάρι, με ἦγω φῶς ἐφύσισε τὸ μονο-
πάτι. Ἡ θάλασσα ἐκεῖ κάτω, μακρυνά, ὡς πλανε-
μένη, ἀκίνητη, νεκρὴ. Σ' ἕνα ποτήρι ἠπιασε κ' οἱ
δυὸ τῆς ἀγάπης τὸ κρασί. Καὶ ἡ μορφὴ τῆς ἔμορφη,
λυπημένη, ἀγγελικὴ, σὴν σπῆθος μου ἀπάνω γέρνει,
γυρεύει ζεστασιά. Χύνονται ἀπάνω μου τὰ δλόξανθα
μαλλιά της. Καὶ θάψτω τὴν ἀγάπην μου σ' ἕνα κλί.

Γιατὶ κυλοῦνε σκέψεις θλιβερὲς μέσ' σὴν ματιά
μου καὶ φοβισμένους φεῖγον σὴς λυπημένης μου
ψυχῆς τὰ βάθη;

ΑΚΤΗ

Ἄ, γιατί ἡ ἀγάπη νὰ ποθῇ;

ΚΙΜΩΝΑΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΡΩΜΙΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΡΓΑΡΟΙ

Τί φαρμάκι ἔπεσε μεταξύ τους καὶ κατατρόγω-
ται ὡς ἀσπονδοὶ ἐχθροί, αὐτοὶ ποὺ γιὰ πεντακόσια
χρόνια ὡς ἀδέρφια ζήσανε; Ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ ὁ Τοῦρ-
κος πῆρε τὴν Πόλιν κ' ὁ καταχτητὴς ζυγνὸς ἄν-
θρωπος ἔδωκε τότες προνόμια σὴν ἐκκλησία, κά-
μνοντας τὸν Πατριάρχη κεφαλὴ ὄλων τῶν χριστιαν-
ῶν τῆς Ἀνατολῆς, τί δὲν ἔκαμε ἀπὸ τότες ἡ ἐκ-
κλησία γιὰ νὰ διαφρεντέθῃ τὰ δίκια τοῦ καθενὸς,
χωρὶς νὰ κάμνῃ διάκριση ἂν εἶτανε Ῥωμῖος ἢ Βούρ-
γαρος, ἢ Σέρβος, ἢ Ῥωμῦνος, κ' ὅταν ἦρθε ὁ και-
ρὸς τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασης, δὲν ἔτρεξαν ὅλοι
νὰ χύσουν τὸ αἷμα τους γιὰ τὴν χριστιανοσύνη; Θυ-
μοῦμαι τὸ μακαρίτη, τὸν πατέρα μου ποὺ μοῦ τὰ δη-
γούντανε, κ' ἐκλαίγε σὰ μωρὸ παιδί Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν
Πατριάρχη ποὺ κρέμασαν μαζί με ἄλλους Δεσποτά-
δες, κληαδιὲς δλόκληρες καλογέρων ποὺ εἶτανε στὰ